

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Тарасової Валерії Валеріївни

«Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості підлітків»

**представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 Психологія**

Питання про формування стресостійкості у підлітка як запоруки психічного здоров'я й умови соціальної стабільності потребують ґрунтовного вивчення. Військові дії в Україні, збільшення навчального навантаження та інформаційного потоку негативно впливає на нервову систему і психіку підлітка – це призводить до формування емоційного напруження, що стає одним з головних чинників розвитку різноманітних психогенних захворювань. Сьогодні, на перший план постає турбота про збереження психічного здоров'я і розвиток стресостійкості дітей. При цьому дуже важливо розуміти особливості розвитку психіки дитини в онтогенезі - тоді це дозволить створити сприятливе соціально-психологічне середовище, що сприятиме попереджуванню виникнення психічних розладів, вдосконаленню дитини-підлітка як особистості, сприятливій взаємодії із зовнішнім світом, формуванню ефективної «Я»- концепції у майбутньому.

Дисертаційна робота Тарасової В.В. *«Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості підлітків»* присвячена теоретичному обґрунтуванню та експериментальному вивченню проблем окреслення основних напрямів психокорекційної роботи з підлітками з метою підвищення рівня їхньої стресостійкості.

Саме підлітковий вік, з огляду на його загальну критичність та важливість щодо подальшого розвитку, є важливим з точки зору дослідження стресостійкості. Адже під час підліткової кризи основний зміст та специфіка всіх сфер розвитку (психічної, фізичної, розумової, моральної, соціальної та ін.) визначається переходом від дитинства до дорослості. У всіх напрямках відбувається становлення якісних новоутворень внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин із дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та навчальної діяльності. Що зумовлює актуальність дисертаційного дослідження В.В. Тарасової.

Аналіз змісту дисертаційної роботи

У роботі В.В. Тарасової коректно окреслено теоретико-методологічні засади дослідження, здійснено ґрунтовний аналіз проблеми та досліджуваних феноменів, проведено емпіричне дослідження, яке дало змогу встановити, що тип прив'язаності впливає на формування особистості дитини. З'ясовано, що діти з надійним типом прив'язаності проявляють більшу самостійність, активність у вивченні навколишнього світу, мають впевненість у підтримці своїх батьків, готовність до надання допомоги іншим. У той час як у дітей з ненадійним типом прив'язаності часто може виникати залежність від батьків, складно встановлювати контакти, вони можуть відчувати тривогу та мати тенденцію до зниження самооцінки. Очевидним є і те, що ці фактори впливають на ефективність ранньої соціалізації дитини, особливо з урахуванням критерію адаптації до нових умов. Діти, у яких спостерігається надійний тип прив'язаності, проявляють вищу адаптаційну здатність до нових соціальних умов. Зокрема, протягом 2-3 років вони рідше хворіють. Крім того, вони відзначаються легкістю у встановленні контактів з іншими дітьми та дорослими, проявляють ініціативність та активність, та мають сприятливий емоційний стан.

Дисертанткою, Тарасовою В.В., досліджено, що у підлітковому віці можемо спостерігати, що надійний тип прив'язаності має вплив на розвиток адаптації до стресових ситуацій і конструктивним реагуванням на стресогенні

фактори. Авторкою уточнено, що надійний тип прив'язаності сприяє розумінню, послабленню стресу, впливає на спільну регуляцію, самооцінку та свободу дії, формуючи основу для довготривалих і більш гнучких стратегій стійкості у підлітковому віці.

Чіткість визначення предмету, мети, завдань наукової роботи, узгодженість методів дослідження, послідовність і логічна структурованість викладення інформації свідчать про достатній теоретичний і методологічний рівень виконаної роботи.

Дисертаційне дослідження Тарасової В.В. складається із трьох розділів, що є структурно пов'язано загальною логікою дослідження та підтверджує багатовекторний та міждисциплінарний характер дисертаційної роботи.

Суттєвим внеском дисертантки у вивчення досліджуваної проблеми з теоретико-методологічної точки зору є високий рівень її категоріального опрацювання, про що свідчать матеріали першого розділу дисертаційної роботи.

У першому розділі **«ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМ З ТИПОМ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ»** на основі теоретичного аналізу стану дослідженості проблеми встановлено, що стресостійкість розглянуто як комплексне індивідуальне психологічне утворення, зміст якого полягає в специфічному взаємозв'язку різнорівневих властивостей індивідуальності у підлітковому віці, що виникають внаслідок перебудови організму, трансформації взаємин з дорослими та однолітками, освоєння нових способів соціальної взаємодії, змісту морально-етичних норм, розвитку самосвідомості, інтересів, пізнавальної та навчальної діяльності. На підставі узагальнення поняття «стресостійкості» доведено, що саме вплив типу прив'язаності на стресостійкість підлітків, їх автономність і впевненість у собі, забезпечує успішність їх соціалізації, і збереження психічного здоров'я, результатом чого стає оптимальна взаємодія підлітків з навколишнім середовищем у різних умовах життєдіяльності. Наголошено, що у підлітковому віці відбувається активна перебудова взаємин підлітків з дорослими та батьками, яка пов'язана з прагненням їх до самостійності й самоствердження. Розширено уявлення про характерні риси

стресостійких підлітків: стійке сприйняття власного «Я», усвідомлення особистісної індивідуальності та її властивостей, схильність до самостереження, зіставлення особистісних особливостей і форми поведінки з певними нормами в позитивному ключі, зменшуючи при цьому знецінення себе та своїх станів. Уточнено, що зміни, які викликані фізичним та функціональним станом підлітка, призводять до підвищеної емоційності та чутливості, які погано контролюються. З'ясовано, що підлітковий вік є найбільш чутливим для розвитку стресостійкості, але в водночас, цей процес потребує вироблення цілісної системи дослідження, які б демонстрували перевагу процесів збудження над гальмуванням, що вимагають включення та передбачають активні форми подолання стресу та формують механізми стресостійкості у дітей підліткового віку.

У другому розділі дисертаційної роботи **«ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПІДЛІТКІВ ТА ЯКОСТІ ЇХНЬОЇ ПРИВ'ЯЗАНОСТІ»** вперше розглянуто взаємозв'язок між типом ранньої дитячої прив'язаності та рівнем стресостійкості у підлітків. Тарасова В.В. зазначає, що потреба в прив'язаності існує разом з розвитком автономії; потреба в автономії доповнює її. Дисертанкою акцентується, що надійна прив'язаність є основою розвитку автономії, самостійності, здатності покладатися на себе. Впевненість у прив'язаності виникає, коли люди можуть довіряти один одному.

У ході проведення експериментального етапу дослідження встановлено, що надійний тип прив'язаності має вплив на розвиток адаптації до стресових ситуацій і конструктивним реагуванням на стресогенні фактори. Уточнено, що надійний тип прив'язаності сприяє розумінню, послабленню стресу, впливає на самооцінку та свободу дії, формуючи основу для довготривалих і більш гнучких стратегій стійкості у підлітковому віці.

У розділі міститься достатня кількість ілюстративного матеріалу, що робить сприйняття матеріалу насиченим та цікавим.

У третьому розділі «**ПСИХОТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПІДЛІТКІВ**» розроблено систему психологічних технологій формування стресостійкості у підлітків, а також соціально-психологічної допомоги підлітку у важких життєвих ситуаціях, стресогенних за своєю природою. Розроблено психопрофілактичні заходи, засновані на сучасних методах психологічної корекції стресу підлітків. Вперше застосовано психодинамічні техніки у роботі з підвищенням стресостійкості у підлітків за допомогою корекції типу прив'язаності та опрацювання раннього травматичного досвіду дитинства.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує модель психологічної корекції стресостійкості підлітків засобами психодинамічного підходу. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась у кількох аспектах: моделювання процесу психологічної корекції стресостійкості підлітків засобами психодинамічного підходу та вивчення її динаміки. Дані авторської розробки дисертантки Тарасової В.В. слугуватимуть базою для подальшого наукового вивчення нового концептуального бачення роботи з підлітками, які потрапили у кризові обставини через війну. Отримані результати зможуть допомогти вітчизняним психологам розробити корекційну програму, в якій, визначивши тип прив'язаності дитини, можна підвищити рівень стресостійкості підлітків в складних життєвих обставинах за достатньо короткий термін часу.

Важливо відмітити окреслене *наукову новизну та теоретичне значення дисертаційної роботи* дисертантки:

- *вперше розроблено* психотехнологію формування стресостійкості у підлітків, а також соціально-психологічної допомоги підлітку у важких життєвих ситуаціях, стресогенних за своєю природою

- *розроблено* психопрофілактичні заходи, засновані на сучасних методах психологічної корекції стресу в підлітка;

- *вперше* визначено особливості взаємозв'язку між типом ранньої дитячої прив'язаності та рівнем стресостійкості у підлітків;

- *розширено уявлення* про характерні риси стресостійких підлітків;

- *вперше* з'ясовано ефективність психодинамічних технік у роботі з підвищенням стресостійкості у підлітків за допомогою корекції типу прив'язаності та опрацювання раннього дитячого травматичного досвіду.

У висновках дисертації узагальнено результати дослідження. Вони є об'єктивними, чіткими, аргументованими. Систематизація та узагальнення одержаних даних відображають належну дослідницьку кваліфікацію автора.

Дисертаційна робота виконана державною мовою, стиль дисертації відповідає вимогам, що висувуються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, обґрунтованістю.

Зауваження та побажання до дисертаційного дослідження

Незалежно оцінюючи дисертацію Тарасової В.В., водночас, у контексті наукової дискусії висловимо ряд побажань:

1. У теоретичному розділі дисертаційного дослідження міститься ґрунтовний аналіз досліджень розуміння психологічних детермінант підліткової кризи представниками психодинамічного підходу: Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, П. Блос, М. Кляйн, М. Малер, О. Кернберг, З. Фройд, А. Фройд. Які основні положення, концепції лягли в основу розробки моделі психологічної корекції стресостійкості підлітків засобами психодинамічного підходу? Обґрунтуйте, будь ласка. Ці дані ґрунтовно б доповнили дослідження.
2. У вашій роботі наукова новизна дослідження зазначається як *«розширено уявлення про характерні риси стресостійких підлітків»*, ст.18. Які саме риси стресостійкості ви визначаєте, що характерні підлітковому віку? Конкретизація цього питання значно б розширила знання про стресостійкість.
3. У дослідженні вами визначаються показники розвитку стресостійкості дітей підліткового віку: когнітивний, емоційно-вольовий, мотиваційно-рефлексивний. Обґрунтуйте, будь ласка, як ці показники корелювали із реалізацією «Принципу корекції «знизу догори» у моделі психологічної корекції стресостійкості підлітків засобами психодинамічного підходу.

4. За теорією прив'язаності Боулбі, на яку ви посилаєтесь у теоретичному розділі дослідження, автор виділяє чотири ключові ознаки, що характеризують прив'язаність: 1) Підтримання близькості; 2) Безпечний притулок; 3) Надійна основа; 4) Дистрес від розлуки. Чи знайшли ви підкріплення цієї теорії за результатами виконаного дисертаційного дослідження? Як це аргументується у вашій роботі?

ВИСНОВОК

Вищевказані побажання ніяким чином не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження Тарасової Валерії Валеріївни, оскільки дана дисертація поза сумнівом є завершеним, актуальним дослідженням для сучасної психології, відзначається науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, а отримані результати є обґрунтованими і достовірними.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати, що робота Тарасової В.В. *«Вплив типу прив'язаності на формування стресостійкості підлітків»* написана на високому науково-теоретичному рівні, відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 053 «Психологія», вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» (зі змінами), «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44; зі змінами від 21.03.2022 року), а її авторка – ТАРАСОВА ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницька академія безперервної освіти»

- Шпортун О.М.
ЗАСВІДЧУЄ

О.М. Шпортун
АВ. КАНЦЕЛЯРІЄЮ
МАЗУР А.В.
2024 РІК